

II

TAJNOST POHODA

1. KROZ GOSTOLJUBIVU HRVATSKU

Istorijski pohod 14. divizije u Štajersku otpočeo je 6. januara 1944, kada je divizija sa Suhora krenula za Vovodino. Sedmog januara je u Vovodinu održan miting, nekakvo oproštajne slavlje. Narednog dana je divizija primila od Glavnog štaba Slovenije zapovest i uputstva za marš. Povodom toga održana je mala svečanost. Devetog januara oko podne brigade su se svrstale u kolonu (u prethodnici je bila Tomšičeva brigada) i uputile se prema Svetoj Jani. Bio je to svečan trenutak. U hronici 14. divizije stoji: »U brigadama je bilo veselo raspoloženje: na čelu svakog bataljona zastava, komandanti na konjima, harmonike, u četuricama vino. . . Velike grupe ljudi su stajale pokraj puteva i divile se našim borcima u dugim kolonama, dobro naoružanje, lepršeće zastavo . . .«⁵⁰

Četrnaesta divizija je bila nešto veliko, naš ponos. Bila je to jedinica neobuzdanih, do zuba naoružanih boraca, koji su bili svesni da kreću na dalek, naporan i veoma značajan put. Kolona zdravih i mladih ljudi prepustila se ravnomernom kretanju i u sebi osećala nesalomljivu snagu. Divizijsko rukovodstvo je vodilo diviziju znajući da time započinje nešto veoma značajno.

59 Arhiv IZDG, fascikla 334/IV.

Obaveza rukovodstva bila je da 14. diviziju dovede bezbedno i u što većoj tajnosti do Sutle, da izbegava borbe i da čuva živote i zdravlje boraca.

Može se pretpostaviti sa kakvim su oduševljenjem članovi Glavnog štaba Slovenije pratili tu, s toliko ljubavi obrazovanu partizansku jedinicu, i sa kakvom je verom u konačnu pobedu stanovništvo Hrvatske pozdravljalo tu jedinicu.

Prema starim proverenim navikama, 14. divizija je pešačila celu noć. Borci su bili teško opterećeni ličnom opremom, naoružanjem i municijom. Konji i mazge su još bili odmorni i lako su savladavali prepreke, bez obzira na to što su često bili natovareni i sa 120 kilograma tereta. Vreme je bilo prijatno i niko nije slutio da će zima biti Oštra. O snegu nije bilo ni pornena.

Prva etapa marša bila je prilično duga. Desetog januara 1944. godine 14. divizija je preko Bukovice, Prekrižja i Kostela stigla u Svetu Janu, s tim što je Tomšičeva brigada otišla nešto dalje i razmestila se u Vranovom Dolu. Određeno je da te večeri Tomšičeva brigada, na čelu kolone, prođe do Galgova, preko ceste i pruge Zagreb—Karlovac, prema jugoistoku.

Borci su se nahranili i do noći odmarali. Na sve strane postavljene su patrole. Niko je nije napadao. Narod ju je svuda veoma razdragano prihvatao.

Naveče se divizija pokrenula⁶⁰ i u zbijenoj koloni po jedan, sa Tomšičevom brigadom u prethodnici, prošla kroz Prilipje i uputila se prema Galgovu. U rejonu Horvati, na cesti i pored pruge diviziju su u zasedi dočekali Nemci i ustaše.⁶¹ Posle tročasovne borbe tomšičevci su razbili obe

60 Franc Sterle u svojoj knjizi »Među proleterima« kaže da je toga dana održan zbor divizije, na kojem su još jednom pregledali sve jedinice. Za vreme raporta, konjovocu Francu Brelihu iz Primorske iznenada je eksplodirala italijanska ručna bomba, koju je sa otkinutim osiguračem nosio za pojasom. Preneli su ga u bolnicu.

61 Po svoj prilici, bili su to delovi 846. puka 392. legionarske pešadijske divizije. Ta divizija je bila osnovana nešto ranije, a u Zagreb i njegovu okolinu došla je početkom januara. Trebalo je da proputuje kroz Karlovac prema Ogulinu, i dalje prema Hrvatskom primorju. Ali pošto su partizani uvek iznova rušili i minirali železničku prugu Zagreb—Karlovac, pomenuta neprijateljska divizija ju je morala obezbeđivati, kako bi jezgro njenog sastava moglo

zasede, tako da je put preko obe komunikacije bio otvoren. Rano izjutra divizija je kroz hrastove šume krenula prema jugoistoku.

O borbi na komunikacijama Viktor Avbelj Rudi je 11. januara 1944. depešom⁶² obavestio Glavni štab Slovenije:

»Prešli smo prugu i cestu Zagreb—Karlovac; na cesti i na pruži su nas sačekali Nemci, legionari i ustaše. Posle žestoke borbe uspeli smo preći preko obe komunikacije. Znamo za 36 mrtvih,⁶³ među njima je i komandant 2. udarne brigade drug Jaka,⁶⁴ i više ranjenih, među kojima i dva teško ranjena. Moral odličan. . . Hrvati nam idu naruku. Rudi«.⁶⁵

Jedna mina je pala u neposrednu blizinu mesta gele je stajao komandant Šercerove brigade Jakob Rihar. Snažan vazdušni pritisak ga je odbacio daleko. Umro je od unutrašnjih ozleđa. Tone Vidmar Luka u dnevniku navodi⁶⁶ da su u toj borbi poginula 3, a ranjeno 16 boraca. Dr Ivan Kopač Pauček, lekar Bračičeve brigade kaže da je

bar donekle neometano da nastavi put. Zbog toga je zaposela prugu, i baš u vreme kad je 14. divizija nameravala da pređe preko pruge kod Galgova, na sektoru severno i južno od Jastrebarskog, u Rakov potok i u Draganić raspoređen je 846. puk, odnosno njegova dva bataljona. Pošto tada na pruži, sem domobranskih posada, nije bilo drugih hrvatskih jedinica, jedino je moguće da je 14. divizija pri prelasku preko ceste i pruge slučajno naletela na delove te divizije. Ljudstvo 392. divizije činili su Hrvati, starešine su bile Nemci. Vidi Arhiv Vojnoistorijskog instituta u Beogradu 1/18 i 2/18, K 18.

62 Zbornik VI-10-51.

63 Pogrešno dešifrovano, Divizija je imala samo tri mrtva.

64 Jakob Rihar Jaka, komandant Šercerove brigade.

65 Glavni štab Slovenije je bio zabrinut zbog takvog obaveštenja, pa je još istoga dana (11. januar 1944), 14. diviziji depešom dostavljena sledeća instrukcija: »Javite tačan broj poginulih pri prelazu. U daljem kretanju vršite prethodna solidnija osmatranja. Uzdajte se u svoje snage i nikome ne poveravajte smer kretanja. Radije se zadržavajte na putu nego da ponovo rizikujete slične žrtve. Blagovremeno se obaveštavajte kod Hrvata, ali preduzimajte mere maskiranja svog smera kretanja u tome. Janez« (Boris Kraigher Janez, politički komesar Glavnog štaba, op. aut.). Zbornik VI-10-52,

66 Zbornik VI-10-199.

bilo malo ranjenika, iako je borba bila žestoka. Ranjenici su u većini slučajeva zadobili lakše rane. Rasprsnute mine su ih lakše izranjavale po telu, te ih nije trebalo nositi.⁶⁷ Među poginulima je bio i protagonista Šercerove brigade dr Krže.

U Hronici 14. divizije borba za prelaz preko komunikacije opisana je ovako:

»Kad je Tomšičeva brigada prelazila cestu, što vodi prema Karlovcu, ona je razbila ustašku bojnu u zasedi,⁶⁸ pa je diviziji omogućeno da priđe pruži, gde je opet bila zaseda. I tu zasedu su tomšičevci razbili, predvođeni u jurišu drugovima Efenkom,⁶⁹ Risom⁷⁰ i Kotarom.⁷¹ Ustaše su tukle minobacačima. Ustaše su vikale: 'očeš cipele, kranjski Janez?' Naši su im odgovarali mitraljezom i jurišima, a kapetan Kotar je povikao: 'Evo vam živog Kotara!' U divizijskoj zaštiti je bilo osam ranjenih.«⁷²

Tako je 14. divizija već u prvoj borbi imala gubitke. Jedna od prvih žrtava bio je proslavljeni komandant Šercerove brigade.

Divizija je produžila put prema Turopolju. To je plato na 100 metara nadmorske visine. Delimično je pošumljen, a delom je pretvoren u plodna polja. Na severozapadu je omeđen rdkom Savom, dok se na jugoistoku teren izdiže oko sto metara, i upravo tu se nalaze položaji pogodni za borbu protiv neprijatelja koji bi pokušao da prodre sa severa. Divizija se 11. januara do podne smestila na severozapadnom delu tog ispresecanog terena. Tomšičeva brigada je bila u selu Štarjak, gde je imala dobre odbrambene položaje na koti 216. Bračičeva brigada je otišla u Iipnicu, a štab divizije se sa Šercerovom brigadom ulogorio u selu Mački.

67 Dr Ivan Kopač Pauček: »U februarskoj ofanzivi 1944. u Štarskoj«; Priroda, zdravlje i čovek 1950. godine.

68 Bataljon.

69 Ivan Kovačič Efenka, komandant Tomšičeve brigade.

70 Jože Lepin Ris, zamenik komandanta Tomšičeve brigade.

71 Martin Kotar, zamenik komandanta 1. bataljona Tomšičeve brigade.

72 Hronika 14. divizije, Arhiv IZDG, fascikla 334/IV.

Divizija se dobro obezbedila, jer je Zagreb bio udaljen svega 15 km, pa se sa položaja mogao lepo videti.

Toga dana (11. januara) diviziju je zadesila još jedna nesreća. U Starjaku je minerima Tomšičeve brigade, u zagrejskoj prostoriji jedne kuće, eksplodiralo oko 15 kg eksploziva.⁷³ Tri lica su poginula (među njima jedan civil), a deset ih je bilo ranjeno.⁷⁴ Kuća je bila potpuno porušena. Uzrok eksplozije nije ustanovljen.

Dvanaestog januara izjutra 14. divizija je već bila na novim položajima. Tomšičeva je zaposela selo Dubranec, Sercerova Ključić brdo, a Bračičeva brigada Kozjaču. Tu su bili polazni položaji za dugi marš preko Turopolja, na levu obalu Save. Na tom putu diviziju su očekivale teške prepreke: najpre duboko blato, zatim cesta i železnička pruga Zagreb—Sisak, pa reka Odra i na kraju reka Sava.

Divizija se usput povezivala sa hrvatskim partizanima i uspostavljala kontakt sa civilnim vlastima. Na celom putu nije bilo sela bez narodnooslobodilačkog odbora. Narod je veoma srdačno dočekivao slovenačke partizane. Stanovništvo je, istina, bilo siromašno, ali je i pored toga divizija imala dovoljno hrane. Svuda su se zapažali tragovi ustaškog terora. Hrvatski partizani su još uvek nosili trnog'e kape, dok su u celoj diviziji svi imali titovke. Te kape su više puta bile uzrok nesporazuma, pa čak i panike među stanovništvom.

Četrnaesta divizija je svojim bogatim naoružanjem, disciplinom, odlučnošću u borbi i lepim odnosom prema stanovništvu pobrala ogromne simpatije.

Neprijatelj je 12. januara, manjim odredima Čerkeza iz sastava Kozacke divizije, napao položaje 14. divizije. Čerkezi su došli u Siljakovinu, u Donje Dragonošće i Qudce.⁷⁵ Sercerova i Bračičeva brigada zaposle su pogo-

⁷³ Viktor Avbelj je zapisao u svoj notes da je do eksplozije došlo noću, u kući, kada je domaćica pripremala putiću (orahovaču) za partizane.

⁷⁴ Među žrtvama je bio i hrabri miner Srečko, koji je kod Mašuna minirao tenk »tigar«. Franc Sterle, »Među partizanima«.

⁷⁵ Štab žumberačko-posavskog sektora je 29. januara 1944. izvestio Glavni štab NOV i PO Hrvatske, da su po dolasku 1. kozacke divizije u garnizone duž železničke pruge Zagreb—Sisak njeni

dne položaje i kada je Bračičeva brigada obasula ustaške položaje minobacačkom vatrom, ustaše su se povukle.

Dvanaestog januara divizija se celog dana odmarala da bi prikupila snagu za naredni marš, koji je počeo već 13. januara. Mnogi borci su mislili da se ide u Bosnu, u sastav glavnih snaga Vrhovnog štaba. To je bio dobar znak, jer je stvarni cilj 14. divizije i dalje ostao dobro očuvana tajna.

Prelaz preko Save zabrinjavao je 14. diviziju. Herman Slamič Urh, šef obaveštajnog centra Bračičeve brigade, izveštava da su u ranim popodnevним časovima 12. januara u selu Gudci sazvali sastanak štaba 14. divizije, kojem su prisustvovali i komandanti i politički komesari brigada, te rukovodioci obaveštajnih centara. Jedina tačka dnevnog reda bio je »Prelazak divizije preko reke Save«, što je trebalo izvesti noću 14. januara. Organizovanje prelaska povereno je obaveštajcima. Ekpa za organizovanje prelaska imala je 21 čoveka, među kojima su bili rukovodioci obaveštajnih centara sve tri brigade. Naoružanje: 19 mašinki i dva puškomitraijeza.

Posle napornog marša punog briga, ekipa je srećno stigla u selo Veleševac. Nakon dugog noćnog traganja pronašli su aktivnog terenskog radnika, koji ih je obavestio da im stoje na raspolaganju dva pontona kojima će diviziju brzo prebaciti na drugu obalu Save. Posle toga je jedna patrola vraćena nazad da o svemu tome obavestL diviziju.⁷⁶

Divizija je posle toga nastavila marš kroz Kravarsko, Podvodnicu i Ogulinac. Tu su prešli cestu, dok su železničku prugu prešli između železničkih stanica Turopolje i Peščenica. Zaštitnicu iz sastava Bračičeve brigade napali

delovi u manjim grupama upadali na slobodnu teritoriju Posavine, Turopolja i Pokuplja. Njihova namera je bila pljačkanje. Isti štab je još izveštavao da je u selu Šiljakovina na bataljon brigade »Franjo Ogulinac Seljo« naletela patrola Čerkeza. Partizani su prerano otvorili vatru, tako da su ubili samo tri, ranili dva i zarobili jednog Čerkeza. Zbornik V-23-119 i V-23-120.

76 Herman Slamič Urh: »Sa Četrnaestom za Štajersku«, »Primorje«, list radnog kolektiva SPG Primorje, 1963. godine.

su na pruži.⁷⁷ Nestao je jedan mitraljezac. I pored jakog mraza, blata je bilo oko 20 cm, jer su tanku zamrznutu skramu borci vrlo brzo izgazili. Kada je prošao i poslednji borac, put je ličio na široku zaoranu njivu. Tu i tamo na putu nailazili su na prilično velike bare pokrivene ledom. Poneko bi se okliznuo, a neki su se i skvasili. Blato je bila velika prepreka na maršu. Tovarna grla su se jedva pokretala. Mazge koje su bile natovarene teškim topovskim cevima više puta su zastajale u blatu, pa su ih morali izvlačiti, a često je teški teret trebalo nositi na rukama i po nekoliko stotina metara. Sve više se cepala odeća, a blatinjava obuća se počela raspadati. Tovarna grla su gubila potkovice, pa su im kopita postala osetljiva. Još gore je bilo kada je padala kiša. Kada je kolona, izmučena blatom i teškim maršom, pristigla do sela Gornji i Donji Veleševac, te Gornja i Donja Ruča, doživela je veliko i prijatno iznenađenje. Borce su dočekale devojke sa belim keceljama. Svaka je imala veliku košaru prekrivenu šarenim stoljnjakom. Svaki borac je iz devojačkih ruku primio komad hleba, parče sira i slanine.

Uskoro su domaćini, sa dva velika čamca, diviziju prebacili preko Save. Prebacivanje su pratili stanovnici krajsavskih sela. Poslednje jedinice su se prebacile 14. januara u 7.45 časova. Tomšičeva brigada se smestila u selu Prečno, Serčerova u Dubrovčaku, a Bračićeva i štab divizije u Prerovcu.

Tako je sretno savladana velika prepreka — reka Sava. Tada se i razotkrilo da 14. divizija ne namerava u Bosnu. Borci i stanovnici usputnih mesta su počeli nagađati kuda se divizija zaputila. Mnogi su posumnjali da idu prema Štajerskoj. Pa ipak, pravi cilj i smer 14. divizije i dalje su ostali pod velom tajnosti.

Sada se divizija našla u opasnom području, između reke Save i obe glavne komunikacije koje vode od Zagreba prema Slavanskom Brodu. Svuda su, dakle, bile prepreke i divizija bi se našla u neugodnom položaju u slučaju da

77) Iz izveštaja štaba žumberačko-posavskog sektora od 29. januara 1944. proističe da je te noći na pruži bio i bataljon iz nadležnosti te komande i da su tom prilikom partizani ubili tri i ranili šest ustaša koji su upali u njihovu zasedu, Zbornik V-23-120.

bude napadnuta. Zbog toga je odlučeno da se 14. januara oprostite od gostoljubivih domaćina i da nastavite marš. Divizija se naveče prikupila u Dubrovčaku, ali je polazak odgodila zbog obaveštenja o velikim pomeranjima nemačkih jedinica i motorizacije cestom i železnicom od Beograda prema Zagrebu. Ulogorila se u selima Dubrovčak i Turopolje da bi sledećeg jutra, 15. januara oko 5.30 časova, nastavila pokret kroz Žuticu šumu do sela Vezišće, gde je stigla oko jedan čas popodne. Pošto je ručala, produžila je put i oko 23.00 časa, kod sela Križ, prešla cestu i železničku prugu Zagreb—Slavonski Brod. Zaseda koju je postavila Bračićeve brigada kao obezbeđenje duže se tukla sa Nemicima. Došao je i oklopni voz, ali je zakasnio, s obzirom na to da je cela divizija već prešla prugu. Prilikom obezbeđenja teško je ranjen komandir jedne čete iz Bračićeve brigade, koji je sledećeg dana podlegao ranama.

Četrnaesta divizija je već prešla mnoge prepreke, a 16. januara 1944. počela se penjati prema Moslavačkoj gorii, čija visina iznosi svega 300 metara i koja je veoma podesna za odbranu. U njenom podnožju su Tomšičeva i Bračićeve brigada zaposlele selo Rečicu, dok su se Sercerova brigada i štab divizije smestili u Kompator. Preko dana su se odmarali, a noću su nastavljali pokret prema severu, kroz Moslavinu, koju su jedinice II operativne zone oslobodile i čvrsto držale u svojim rukama.

Međutim, u tom delu Hrvatske se štošta promenilo. Druga operativna zona je upravo tada bila ukinuta. Umesto nje formirali su 10. korpus NOV i POJ, »Zagrebački«, koji je konstituisan 19. januara 1944. U njegovom sastavu su bile 32. i 33. divizija i zapadna grupa odreda (Kalnički, Zagorski i Zagrebački). Moslavački i Bjelovarski partizanski odred bili su pod komandom 33. divizije. Korpus je imao 8 193 borca.

Divizija je 17. januara svečano umarširala u Čazmu i razmestila se ovako: Tomšičeva brigada u Cerini, Bračićeve u Prokljuvanima, a Sercerova brigada i štab divizije u Čazmi. Borce su po kućama razvrstavali narodnooslobodilački odbori, koji su ujedno određivali koliko će koja kuća hraniti partizana. Ljudi su se prosto takmičili u gostoljubivosti. »Naši intendanti i komora«, piše Franc Sterle, »doživljavali su rajske dane svoga poziva, a i mi ostali

smo bili bezbrižni, jer su stanovnici sami organizovali strazarsko obezbeđenje i osiguranje. Nigde nije bilo tragova takozvane NDH i njene vlasti: Paveličeve kune niko nije hteo, a ustaše i Nemce su . . . nazivali . . . bandom«. ⁷⁸

Hrvatsko stanovništvo je oduševljeno pozdravljalo 14. diviziju i svuda je gostilo masnom hranom. Svinjskog mesa i na dimu sušenih kobasica bilo je na pretek. Žene i devojke su borcima prale veš, krpile odeću i čarape. Iako je marš, zbog gustog blata i loših vremenskih prilika, bio naporan, ipak nije bilo mnogo bolesnih. ⁷⁹

Sedamnaestog januara uveče, divizija je u Čazmi, uz izvanredno oduševljenje naroda, priredila veliki miting. Bratimljenju između partizana i civilnih lica nije bilo kraja. »Bratstvo Hrvata i Slovenaca je triumfovalo«, ⁸⁰ zapisao je hroničar 14. divizije. Miting je održan u nekoj velikoj, ukrašenoj dvorani, ispunjenoj vojskom i civilima. »Klicalo se našoj diviziji, slovenačkom narodu, bratstvu oba susedna naroda bez prestanka. Masa je želela sve više i više pesme«. ⁸¹

Četrnaestoj diviziji je u ovim krajevima bilo veoma prijatno, ⁸² ali morala je krenuti dalje. Za pređeni put od

78 Franc Sterle, »Među proleterima«.

79 O tome opširnije piše dr Ivan Kopač Pauček u članku »U februarskoj ofanivi 1944. u Štajerskoj«: »Najčešće su lekarsku pomoć tražili nažuljeni, sa plikovima i upaljenim nogama, stariji, 'pokretni' ranjenici, prehladeni i krastavi; najviše je bilo bolesnika sa neprijatnim crevnim oboljenjima, čiji je uzrok, najverovatnije, bila masna hrvatska hrana. Sve takve i slične lakše bolesnike lečili smo jednostavno tokom pokreta«. Vrlo retko su bolesnici predavani terenskim aktivistima, koji su ih dalje upućivali u partizanske bolnice 10. korpusa. Lekova i sanitetskih pomagala je bilo dovoljno. »U svakoj brigadi su bar dve mazge prenosile, u dobro zatvorenim sanducima, razna pomagala, zavojni materijal, lekove i najpotrebnije hirurške instrumente. Gdegod smo se odmarali, lekari su pregledali bolesnike među stanovništvom i davali im odovarajuće lekove i savete«, »Priroda, čovek i zdravlje«, 1951. godine.

80 Hronika 14. divizije, Arhiv IZDG, fascikla 334/IV.

81 Cene Logar, »Naša Četrnaesta u Štajerskoj«, Slovenski zbornik 1945. godine.

82 Cene Logar opisuje: »U selu blizu Čazme seljani su došli da probaju hranu koju su skuvali brigadni kuvari. Ustanovili su da jelo nije dobro. Silom su nam oduzeli pune kazane i sami pripremili odličan ručak«.

Vivodine već je iskoristila šest dana, a predstojao je još dalek put.

Nakon jednodnevnog odmora divizija je krenula prema severu. Pošto je sve to bila slobodna teritorija i pošto su civilni obaveštajci imali punu kontrolu i uvid u sva kretanja neprijatelja, nije bilo nikakve opasnosti od iznenađenja. Tako je 19. januara, oko osam časova izjutra, 14. divizija već promarširala kroz Dubravu, gde je oduševljeno dočekana sa glazbom. Tomšičeva i Bračičeva brigada nastavile su put i zaustavile se u Srpskoj Kapeli. U Dubravi je bio veliki doček. Svuda su bili napisi: Zivela braća Slovenci! Zivela slovenačka divizija!⁸³ Stanovništvo je preko lokalnog rukovodstva zahtevalo da divizija kod njih ostane jedan dan. U bioskopskoj dvorani su pustili neki film. Posle toga su nastupili pevači i Kulturno-umetnička grupa divizije. Kasnije je održan miting. »Između ostalih, govorio je i Lampert,⁸⁴ a hrvatsko ljudstvo mu je oduševljeno klicalo.«⁸⁵

Oko jedanaest časova uveče štab divizije i Sercerova brigada su krenuli u Srpsku Kapelu. Putem ih je pratila glazba (plehmuzika, op. prev.). Odatle je 14. divizija krenuta na daleki put prema Kalniku. U 13.00 časova 20. januara 1944. napustila je selo Srpsku Kapelu i prošla kroz Haganj. U rojenu Sveti Ivan—Zabno, bez borbe je prešla preko ceste i pruge Križevci—Bjelovar i nastavila put kroz selo Sveti Petar.

Dvadeset prvog januara, oko deset časova pre podne, Tomšičeva brigada se zaustavila u Raščanima, Sercerova u Sesvetama (s. Ruševac), a Bračičeva u Busdćima. Posle kraćeg odmora nastavili su pokret i oko 13.00 časova prešli cestu i prugu Križevci—Koprivnica, nakon čega se Tomšičeva brigada zaustavila u Donjoj Glogovnici, Sercerova u Ivancu, a Bračičeva u Gornjoj Glogovnici i Marinovcu. Sercerova brigada, koja je noć provela u Sesvetama, 22. januara je odbila napad ustaša.

83 Isto.

84 Jože Lampert, župnik i verski referent divizije.

85 Hronika 14. divizije, Arhiv IZDG, fascikla 334/IV.

Sve vreme tog dugog marša vreme je bilo toplo i sunčano.⁸⁶

Tako je 14. divizija, posle trinaestodnevnog marševanja, stigla u podnožje Kalničkog gorja, a time i do širokog, pošumljenog i brežuljkastog područja između Drave i Zagreba. Komandant 14. divizije i Viktor Avbelj Rudi posetili su rukovodstvo 10. korpusa, koje se nalazilo u Rusinji, otprilike 8 km zapadno od Koprivnice. Tu su se dogovorili o daljoj saradnji. Rukovodstvo korpusa je radi pomoći i pratnje diviziji dodelilo komandanta zapadne grupe odreda Radu Bulata i sekretara varaždinskog komiteta KPH Ivicu Gretića. Diviziju su pratili do Zagorja i obezbeđivali joj svu moguću pomoć partizanskih jedinica i političkih organizacija.⁸⁷

Sada su već skoro svi znali da se divizija uputila za Štajersku. Pošto su na dostignutim pozicijama jedinice 14. divizije duže ostale, svim borcima je rečeno kuda se ide, pravac kretanja i cilj pohoda. Započeo je intenzivan politički rad u jedinicama — četama. Franc Šterie o tome kaže :

»... po jedinicama su održavani sastanci, na kojima nam je rečeno da idemo u Štajersku. Na sastanku partijske ćelije čete⁸⁸ govorili smo o tome šta treba da uradimo u vezi sa planovima koje divizija mora izvršiti. Trebalo je podići borbeni moral, pripremiti borce na teškoće i brinuti o urednosti naoružanja i municije. Ja sam, kao sekretar skojevskog aktiva, morao sazvati sastanak aktiva, jer su skojevci i partijci morali biti faktor koji je stvarao raspoloženje za borbu, hrabrio malodušne i one koji su se bojali neprijatelja. . . Popodne smo imali politički čas. Komesar nam je govorio kako pati i strada štajersko stanovništvo i pozvao nas da se junački borimo za njegovo oslobođenje. Drug Imre⁸⁹ je govorio o tome kako su Nemci

⁸⁶ Svi podaci o vremenu uzeti su iz ratnog dnevnika 18. puka poljskih strelaca, od 3. do 31. januara 1944. Podaci važe za vreme u istočnoj Štajerskoj, koje se po svoj prilici nije mnogo razlikovalo od vremena na prostoru severno od Zagreba, Zbornik VI-10-231.

⁸⁷ Podaci Viktora Avbelja.

⁸⁸ Treći bataljon Tomšičeve brigade.

⁸⁹ Ignac Horvat Imre, komandant 3. bataljona Tomšičeve brigade.

jogunasti i drski. Zato ih još u početku moramo žestoko lupiti, da im uteramo strah u kosti, pa nećemo morati da strahujemo od njihovog uznemiravanja. Svi su mu oduševljeno odobravali».⁹⁰

Takva politička priprema za skori odlazak u Štajersku obavljena je i u drugim brigadama.

U tim krajevima divizija je ostavila na čuvanje deo rezervi municije, a kao stražu i nekoliko partizana.

Zaključci

Četrnaesta divizija je 9. januara napustila Vivodino, 14. januara u noći prešla Savu, a zatim prošla preko slobodne teritorije Moslavine, te se već 21. januara našla na području Kalnika. Od Vivodina je diviziji bilo potrebno 13 dana. Marš se brzo i disciplinovano odvijao i nije previše zamarao borce. Jedino je blatnjava turpoljska ravnica donekle stvarala teškoće, budući da su se odeća i obuća prilično iiscepale.

Tokom puta stanovništvo je lepo dočekivalo i brinuto se za ishranu divizije.

Divizija se putem nije ozbiljnije sukobljavala sa neprijateljem, što je bilo u skladu sa njenim planovima. Neprijatelj ju nije napadao, iz toga se može zaključiti da njeno prisustvo na svojoj teritoriji još nije pouzdano otkrio.

Od podnožja Kalnika više nije bilo dalöko do štajerske granice i sva je prilika bila da će divizija u svom kretanju prema zapadu uskoro izbiti na nju: deo zaobilaznog puta oko Zagreba bio je za njom, već je prešla dobrih 180 km puta.

Ceo dotadašnji tok marša mora se okarakterisati kao veoma brz (prosečno 13 km na dan), dobro organizovan i disciplinovan. Uz pomoć stanovništva, prelazak preko Save bio je odlično i bezbedno izvršen.

90 Franc Sterle, »Među proleterima«.

2. PREMA SUTLI

Najprirodnije bi bilo da je 14. divizija krenula najkraćim putem od podnožja Kalnika prema Štajerskoj — na zapad. Divizija je zaista nameravala nastaviti -pokret u smeru Huma. Međutim, nepredviđeni događaji su je prisilili da se popne na Kalnik i tamo duže zadrži. Uzrok tome bio je iznenadno zaposedanje ceste Zagreb—Varaždin. Duž ceste ustaše su 22. januara postavile zasede, koje su na prvi pogled mogle biti velika opasnost. Da li je cesta blokirana s mamerom da se slovenačkoj diviziji prepriči put prema zapadu? To bi značilo da je 14. divizija konačno otkrivena i da su joj postavili prvu zapreku, posle čega bi usledila ozbiljnija akcija. Srećom, nije bilo tako*. Naime, početkom januara 32. divizija, te Kalnički i Zagorski odred bili su veoma aktivni. Širokim zahvatima oslobađali su Hrvatsko Zagorje. Zato su ustaše 21. januara započele sa akcijom pod šifrom »Dubrovnik«, kojom su eameravale uništiti jedinice NOV na području Kalnika i ponovo uspostaviti neometan saobraćaj na cesti Zagreb—Varaždin. U akciji je učestvovalo 1 700 ustaša. Glavni napad je započeo od Varaždinskih Toplica. Ustaše su zauzele Novi Marof i prodrle u Sudovec. Silovito su se sukobile sa brigadom »Braća Radić« i Kalničkim odredom, naročito na zapadnim padinama Kalnika, kod Huma.⁹¹ Ustaška hajka nije uspjela. Partizani su neprijateljske kolone proterali u njihove garnizone.⁹² Sem manjih sukoba,⁹³ u kojima su učestvovali 1. i 2. batalion Šercerove brigade, divizija u tim borbama nije učestvovala.

91 Depeša 14. divizije Glavnom štabu Slovenije o tome saopštava: »Neprijatelj je 22. januara zaposeo cestu Sveti Ivan Zelina—Varaždin i postavio zasede duž ceste. Meduprostor pokrivaju patrole pešadije, konjice i pet malih tenkova. Hrvatska brigada 'Radić' je tri dana vodila borbe oko Visokog i Huma...«. Zbornik VI-10-161.

92 Izveštaj štaba 32. divizije od 25. januara 1944. štabu 10. korpusa NOV i POJ, Zbornik V-23-98.

93 Hronika 14. divizije kazuje da su ustaše kod sela Gornja Rijeka napale jednu četu Kalničkog odreda koja je bila prinuđena da se povuče. Ali čim je na položaje došao 2. batalion Šercerove brigade i kada je progovorila teška »breda« ustase su se povukle. Arhiv IZDG, fascikla 334/IV.

Divizija se sada nalazila na pragu teritorije koja bi joj, ukoliko bi to bilo potrebno, mogla poslužiti kao zaleđe, gde bi se u nevolji mogla i skloniti. Njena veza sa štabom 10. korpusa bila je solidna,⁹⁴ a usputno se na terenu povezivala sa ostalim hrvatskim partizanskim jedinicama.

Zaposedanje ceste Zagreb—Varaždin, na sektoru Sveti Ivan Zelina—Varaždin, zadalo je mnogo briga 14. diviziji. Borci su već bili obavješteni o pohodu u Štajersku, pa su se uplašili da Nemci ne saznaju za tu tajnu. Trebalo je požuriti. Ali prelazak ceste i odlazak u Hrvatsko Zagorje bio je veoma otežan i bez borbe skoro nemoguć. Tajnost pohoda je bila u opasnosti, naročito nakon što su ustaše, 25. januara, u Donjoj Rijeci uhvatile dva kurira divizijskog obavještajnog centra.⁹⁵ Zabrinutost rukovodstva 14. divizije za tajnost još više je porasla zbog činjenice da je vest o pohodu za Štajersku putovala sa divizijom i naglo se širila među hrvatskim stanovništvom. Međutim, to nije imalo nikakvog uticaja na tok događaja, s obzirom na to da se, prema smeru kretanja 14. divizije, moglo bez teškoća pogoditi kuda se ona uputila.

Iz dokumenata koji su sačuvani saznajemo da su ustaše znale da se oko Zagreba kreće moćna slovenačka partizanska jedinica. Izveštaj domobranskog (hrvatskog) zapovedništva od 18. januara 1944. o prikupljanju jedinica NOV i PO Hrvatske govori da je na sektoru severno od Siska primećeno prikupljanje »jačih partizanskih snaga (valjda 1 000?, Italijana i Slovenaca. . .)«⁹⁶ Značaj tog, inače, netačnog izveštaja jeste u tome što ukazuje na činjenicu da je jedino otkriveno nekakvo neobično prikupljanje slovenačkih partizana.

Drugi izveštaj iste komande, od 23. januara 1944, još je preciznije odredio mesto i vreme prikupljanja slovenačkih partizana, i glasi: »... 19. i 20. januara prikupljanje

94 Pošto je direktna veza šepala, uspostavljena je radio-telegrafska veza između Glavnog štaba Slovenije i 14. divizije, i to preko 10. korpusa. Vidi drugu depešu, koju je Glavni štab primio od II operativne zone NOV i PO Hrvatske od 27. januara 1944, Zbornik VI-10-161.

95 Dnevnik Toneta Vidmara Luke, Zbornik VI-10-199.

96 Zbornik V-23-164.

partizana (Slovenačkog korpusa — valjda oko 4 000 ljudi?) u rejonu jugoistočno i istočno od Križevaca.«⁹⁷

Nije nam poznato da li su ustaške vlasti išta poduzele da bi proverile te, istina, za njih neverovatne podatke, kako bi se kasnije odlučile na bilo kakvu akciju protiv 14. divizije. Prema toku događaja zaključujemo da protiv divizije nisu pripremili nikakvu akciju.

Tokom boravka na Kalniku divizija je dobila i prve informacije o prilikama u široj pograničnoj zoni istočne Štajerske. Pre donošenja definitivne odluke, 14. divizija je tražila mišljenje Glavnog štaba.⁹⁸ Interesantna je depeša Glavnog štaba Slovenije, koja je 14. diviziji upućena na Kalnik preko 10. korpusa (depeša je bez datuma, ali se pretpostavlja da datira od 25. januara 1944. (op. aut.). U njoj Glavni štab insistira da 14. divizija nastavi sa maršom, ukoliko je to ikako moguće. Međutim, mora biti oprezna, ukoliko su neprijateljske koncentracije zapadno od ceste Sveti Ivan Zelina—Varaždin uperene protiv nje. Neophodno je poći u Haloze, pošto se tamo nalaze jake gestapovske i Mihajlovićeve bande.⁹⁹

Po svoj prilici, 14. divizija je kao odgovor na tu depešu izvestila Glavni štab Slovenije da »... danas nismo mogli preko ceste« (»danas« se odnosi na 25. januar, op. aut.), da ne poznaju situaciju u Hrvatskom Zagorju. Ni 10. korpus nije poznavao tamošnje prilike, ali je pretpostavljao da neprijatelj u Zagorju izvodi ofanzivu, koja će se zatim nastaviti i prema Kalniku.¹⁰⁰

U uverenju da će zaista doći do ofanzive na Kalnik, 14. divizija je Glavnom štabu Slovenije predlagala da sama učestvuje sa hrvatskim jedinicama u razbijanju te ofanzive, posle čega bi nastavila put.¹⁰¹

97 Zbornik V-23-170.

98 Depeša je sačuvana.

99 Zbornik VI-10-159.

100 Zbornik VI-10-161.

101 U depeši se kaže: »Isti štab« (štab 10. korpusa, op. aut.) »javlja o koncentracijama u Križevcima i Bjelovaru. Predlažem da naše divizije« (misli se na 14. slovenačku, te 32. i 33. hrvatsku, op. aut.) »zajedno učestvuju u razbijanju ofanzive. Sa hrvatskim jedinicama ćemo svakako isarađivati, ali ćemo nastaviti put što pre nam to bude moguće... Rudi, 25. I 1944.« Zbornik VI-10-102.

Međutim, iz svih neprijateljevih pokreta i koncentracija izrodio se samo napad na hrvatske partizane na Kalniku. To je 14. diviziju zadržalo predugo (od 21. januara 1944, kada je stigla u podnožje Kalnika, pa do 28. januara 1944, kada je u večernjim satima prešla preko ceste Varaždin—Zagreb, južno od Varaždina). Po relativno toplom vremenu divizija je manevrisala po Kalniku, upravljajući se prema vestima o neprijateljevim prikupljanjima, namerama i akcijama.

Dvadeset prvog januara 1944. uveče, 14. divizija je još uvek bila u selima Ivanec, Marinovec, te Donja i Gornja Glogovnica pod Kalnikom. Dvadeset drugog januara ujutro Šercerova brigada se prebacila u Glogovnicu, a Tomšičeva sa štaboim divizije u Osijek Vijakovački. Šercerova brigada je kasnije, 24. januara, otišla u Kamešnicu, a Bračićeva u Apatovac. Dvadeset petog januara cela 14. divizija je prešla na nova odredišta: Šercerova brigada u Gornju Rijeku, Toimšičeva u Kaimešnicu, a Bračićeva u štab divizije u Kalnik. Sledećeg dana Šercerova brigada je zamenila Braičevu na položajima na Kalniku, a Bračićeva je prešla u Osijek Vijakovački. Znači, 14. divizija je držala najviše položaje na Kalniku.

Divizija se odlučila za donekle neobičan smer pokreta prema Hrvatskom Zagorju. Umesto da Kalnikom pođe prema zapadu, divizija je načinila veliki zaobilazni put prema severu, što je značilo jedan dan marševanja više. U blizini Varaždina usmerila se prema Zagorju. Pokret je protekao neometano. Dvadeset sedmog januara popodne divizija je šumama Kalničkog gorja nastavila put i zaustavila se na njegovim severnim obroncima. Tornšičeva i Bračićeva brigada su se smestile u selu Svibovec, Šercerova u Donje Poljane, a štab divizije u Jalševcu. Sledećeg dana, 28. januara naveče, nastavili su pokret preko sela Kelemen, prešli cestu Varaždinske Toplice—Varaždin, kod sela Jakupovac,¹⁰² zatim i cestu Zagreb—Varaždin, kod sela Seketin,

102 Dva bataljona hrvatske brigade »Matija Gubec« obezbeđivala su 14. diviziju na tom maršu. Pošto slovenačka divizija nije raspolagala znacima za raspoznavanje hrvatskih bataljona, došlo je do nesporazuma. Naime, borci divizije koji su zaostali sukobili su se sa patrolom jednog od hrvatskih bataljona. Tom prilikom poginuo je jedan hrvatski partizan. Izveštaj štaba 32. divizije 10. korpusa od 30. januara 1944. godine. Zbornik V-23-130.

i na kraju železničku prugu Zagreb—Varaždin, kod sela Sveti Ilija. Sva mesta prelaza udaljena su svega nekih osam kilometara od Varaždina. Manevar je potpuno uspeo, pa se divizija 29. januara, po lepom vremenu, domogla Hrvatskog Zagorja, i do sedam časova izjutra razmestila: Bračićeve brigada i štab divizije u selu Završje, Tomšičeva u Pečama, a Šercerova u Margečanu.

Viktor Avbelj Rudi o nastavku pohoda obavestio Glavni štab Slovenije.¹⁰³

Četrnaesta divizija je od Haloza bila udaljena svega jedan dan marša. Trebalo je krenuti ravno prema severozapadu, iskidati žičane prepreke, otrprike kod Višnjice, nastiti nemačka uporišta u okolini Ptuja i otpočeti mobilizaciju. Međutim, prodor u Haloze ne bi bio podesan. Pre svega, 14. divizija nije imala nikakvih podataka o političkim i vojnim prilikama u Halozama niti bilo kakvog kontakta sa terenskom političkom organizacijom. A Haloze su, kao nekakav uzani pojas između reke Drave i nemačke granice, veoma opasno područje. Tu je manevarski prostor za 14. diviziju bio premali. Položaji Oko sela Mergečan i Pece bili su nepodesni kao polazna pozicija za prodor u Haloze. Nešto povoljniji, ali iz istih razloga nezadovoljavajući, bili su i položaji na Ivanščici (k. 1 061).

Divizija se 29. januara 1944. oko ponoći prikupila u selu Bela i, umesto prema severozapadu, krenula je kroz Ivanščicu, prema jugozapadu. Nakon napornog marša razmestila se na njenim južnim padinama: Tomšičeva u selu Martinščina, Šercerova i štab divizije u Belcu, a Bračićeve u selu Revno. Tu su uspostavili vezu sa Zagorskim partizanskim odredom, koji je iskoristio priliku, pa je sa divizijom krenuo u Zagorje. Odred se smestio u selu Selenica. Ustaše su ga napale sa severa, iz pravca Ivanca preko Ivanščice. Drugi bataljon Šercerove brigade je pohitao odredu u pomoć. Zajedno su proterali ustaše u Zlatar. Zagorci su se zatim povukli bliže Šercerovoj brigadi. Sledećeg dana oko 500 ustaša iz Zlatara napalo je Bračićeve i Tomšičeve brigadu, ali su loše prošli. Partizani su ih posle kraće borbe

103 Depeša od 28. januara: »Divizija na sektoru Varaždinske Toplice, neprijatelj ju je zadržao četiri dana, ali sve je u redu. Već danas krećemo dalje ... Rudi«. Zbornik VI-10-169.

jurišem nagnali u bekstvo i gonili ih, takoreći, sve do njihovih domova. Pet ustaša je ubijeno, a nekoliko ranjeno. I dva civilna lica su bila ranjena. Zaplenjeno je nešto svetlećih raketa i nekoliko raketnih pištolja.¹⁰⁴ Napadi partizana su bili veoma žestoki, a borbena raspoloženje na visini,¹⁰⁵ bez obzira na to što su bili premoreni.

Štab 14. divizije i Glavni štab Slovenije su još u toku borbi razmatrali pitanje smera daljeg kretanja. Viktor Avbelj Rudi je pitao da li se po svaku cenu mora u Haloze, s obzirom na to da prethodnu depešu Glavnog štaba nije dobro razumeo. Glavni štab je ovako odgovorio: »Ukoliko prilike dozvoljavaju, pođite u Haloze. *Odlučite sami*« (podvukao autor). »Kasnije, glavno operacijsko područje neka vam bude pruga Grobelno—Rogatec. Pokušajte sebi uspostaviti bazu južno i severno od te pruge. Javljajte više o položaju gde se nalazite . . .«¹⁰⁶

Ta depeša je bila veoma značajna za dalje odluke 14. divizije. Glavni štab se još uvek pridržava prvobitne zamisli o upadu u Haloze, ali u tome nije bio kategoričan i nepopustljiv. Donošenje odluka prepušta štaibu 14. divizije, odnosno Viktoru Avbelju Rudiju. Time stvarno stanje postaje značajan činilac za preduzimanje pokreta i akcija. Slobodno odlučivanje divizije bilo je neophodno, tim pre, što radio-veza između 14. divizije i Glavnog štaba Slovenije nije najbolje funkcionisala. Bila je nepouzdana. Zbog neprekidnih marševa, u međusobnim razgovorima preko radija nije bilo moguće izmenjati sve podatke, misli i zaključke. Interesantno je da Glavni štab daje diviziji i topografsko-taktičku okosnicu za buduće akcije. To bi trebalo da bude pruga Grobelno—Rogatec, koja se proteže u pravcu zapan—istok. Na terenu južno i severno od nje nalazile bi

104 Prema dnevniku Toneta Vidmara Luke (Zbornik VI-10-199) i prema podacima Mihe Butare.

105 Hronika 14. divizije ovako opisuje te borbe: »Tomšičeva brigada se uplela u borbe sa ustašama iz Zlatara. Predveče je u borbu stupila i Šercerova brigada i napala ustaše na svom sektoru, a zbog zabune i na jedinice Zagorskog odreda. U bežanju, ustaše su se rukama hvatale za kamione i trčale u dugoj koloni, koju je nekoliko puta pogodio naš minobacač«. Arhiv IZDG, fascikla 334/IV.

106 Depeša Glavnog štaba NOV i PO Slovenije od 31. januara 1944. štabu 14. divizije, Zbornik VI-10-191.

se baze. Time je određena nekakva središnja osa istočne Štajerske, dko koje ibi manevriisala 14. divizija. Nedaleko od te ose nalazile su se i Haloze. Znači, bilo bi lakše upadati u njih. Videće se da je zamisao o srednjoj osi kretanja po istočnoj Štajerskoj dugo uticala na pohod divizije.

Ipak, time nije bila napuštena zamisao o tesnoj povezanosti hrvatskih partizana i 14. divizije. Još uvek se mislilo da su Ivanščica i Kalničko gorje, koji leže u idealnoj sredini između reka Save i Drave, a gde se nalaze jedinice 10. hrvatskog korpusa i gde je teren podesan i politički odlično pripremljen sa stanovništvom koje je privrženo oslobodilačkom pokretu, podesna baza za 14. diviziju.

Trideset prvog januara uveče brigade su se pomerile prema zapadu. Šercerova je otišla u selo Petrova gora, Tomšičeva u Golubovec, a Bračičeva i štab divizije su se zaustavili u Veterničkoj gori. Sledećeg dana, 1. februara, jedan bataljon Bračičeve brigade¹⁰⁷ sukobio se sa ustašama kod Radoboja i proterao ih prema Krapini.¹⁰⁸

Neprekidni sukobi sa ustašama mnogo su ometali napredovanje. Bračičeva brigada je 2. februara otišla u Radoboj, gde se ponovo sudarila sa ustašama, koji su u panici pobjegli. Štab divizije je otišao u Gornje Jesenje, gde **mu** se predveče pridružila Bračičeva brigada. Šercerova je odsela u Đurmanecu, a Tomšičeva u Donjem Jesenju. I sledećeg dana jedinice su ostale na istim mestima. U Jesenju su pripremili miting, na kojem je narod aplaudirao, naročito pevačima. Šercerova brigada je svoj miting održala u Đurmanecu. Oduševljenju nije bilo kraja.¹⁰⁹ I u Hrvatskom Zs-

107 Podaci iz dnevnika Toneta Vidmara Luke, Zbornik VI-11-107.

108 U Hronici 14. divizije je zapisano: »Prvog februara divizija je bila na Veternici« (Veternička gora, op. aut.), »to su siromašni krajevi, ali su ljudi veoma dobri. Oko 300 ustaša je došlo u Radoboj iz Krapine, odakle ih je proterala Tomšičeva brigada« (ustvari, Bračičeva, op. aut.). »Žene su tada donele borcima hranu na položaj. Neke su dolazile i sa udaljenosti od dva časa hoda.« Arhiv IZDG, fascikla 334/IV.

109 Prema Hronici 14. divizije: »Seljani u Đurmanecu su se zavadili sa predsednikom oko toga u čiju će kuću poći koji bataljon ili štab. Narod je bio impresioniran dugom kolonom i naoružanjem«. Arhiv IZDG, fascikla 334/IV.

gorju narod se brinuo o partizanima. Malo ko je tada jeo sa kazana. Hrvatski domovi su se takmičili među sobom ko će goste bolje dočekati i poslužiti. Više puta su se na dvorištu pekla prasad na ražnju, a domaćice su hvatale guske i curane. Na stolovima nije nedostajalo zagorskog vina.

Sve do tada vreme je bilo lepo. Četvrtog februara, po kiši, brigade su prešle na nove lokacije: Tomšičeva u Sopot, Šercerova u Predgrađu, a Bračićeva u Dubravicu, koja je od Sutle, odnosno od štajerske granice bila udaljena svega oko deset kilometara.

Toga dana je u štab divizije došao Alojz Pecek Platin, koga je štab IV operativne zone, preko Kozjanskog, uputio u Hrvatsko Zagorje da tamo sačeka 14. diviziju. Bio je to prvi slovenački partizan koji je upoznao situaciju i prilike sa one strane Sutle i koji je mogao pružiti značajne podatke za donošenje odluke o pravcu proboja preko granice. Osim podataka dobijenih od njega, za promenu pravca prema Kozjanskom bile su odlučujuće i sledeće činjenice:

— za vreme prolaska 14. divizije kroz Hrvatsko Zagorje, tu se, osim manjeg dela Zagorskog odreda, nije nalazila ni jedna značajnija hrvatska partizanska jedinica;

— zbog očite ustaške aktivnosti, te na osnovu dobijenih podataka i mišljenja 10. korpusa, komanda divizije je ocenila da Nemci i ustaše na toj teritoriji prikupljaju veće snage za ofanzivu.

Zaključeno je da 14. divizija za sada ne može računati na podršku, odnosno oslonac na hrvatske jedinice. Zbog toga je za manevrisanje pogodniji teren južno od pruge Grobelno—Rogatec. Čim se divizija bude dobro orijentisala, doneće se odluka o tome hoće li se nastaviti put prema severu, u pravcu Haloza, ili će se divizija uputiti prema jugu, na Kozjansko.¹¹⁰ Time je 14. divizija odustala od zaleđa u Hrvatskoj.

¹¹⁰ Izveštaj Glavnog štaba NOV i PO Slovenije od 19. aprila 1944. Vrhovnom štabu. Odlomak koji se odnosi na pomenutu procenu i zaključke glasi: »Pre prelaska slovenačko-hrvatske granice na Sutli, divizija je od Glavnog štaba dobila naređenje da se probije, ukoliko je to moguće, na teritoriju Haloza, južno od Ptuja, i da ostane u tesnoj vezi sa hrvatskim jedinicama 10. korpusa, kako bi se u slučaju potrebe mogla vratiti u Hrvatsku. Na celom području Hrvatskog Zagorja, zapadno od ceste Zagreb—Ivan-Selo—

Depešom koju je 3. februara 1944. Viktor Avbelj uputio Glavnom štabu Slovenije (taj štab ju je primio tek 5. februara, op. aut.), dato je obrazloženje novog i konačnog plana za prodor u Štajersku:

»Danas je došao Platin. Prema dobijenim podacima imamo lepe izgledе na Kozjanskom, naročito u pogledu mobilizacije i nabavke naoružanja. Na Kozjanskom manja grupa mihajlovičevaca. Sutra polazimo na sektor Klasje« (pogreška kod dešifrovanja, pravilno Klanjec, op. aut.), »prekosutra, 5. februara, idemo preko granice. Rudi«.¹¹¹

Planirani pravac marša preko Sutle dovešće 14. diviziju na Kozjansko. Tu će, dakle, doći do prvog kontakta sa stanovništvom Štajerske. Da li će Kozjansko moći da prihvati diviziju na duže vreme i da li su političke i vojne prilike na Kozjanskom povoljne za partizanske akcije?

Prvo treba konstatovati da su Nemci Kozjansko, kao prdgranični kraj, pripremili tako da može izdržati prve partizanske napade. Političku organizaciju su prosto desetkovali. Partizanske jedinice, hrvatske ili slovenačke, koje su dolazile iz Zagorja, žestoko su napadali i nisu im dozvoljavali da se učvrste na Bohoru. Iselili su skoro sve slovenačko stanovništvo duž granice, a naselili nemačke begunce iz drugih država, tako da je prigranični pojas postao nekakva samoodbrambena zona.¹¹² Naseljeni Nemci nisu bili samo obaveštajci, već su se isti aktivno uključivali u bor-

—Varaždin, u to vreme nije bilo nikakvih hrvatskih partizanskih jedinica. Nemci i ustaše su na toj teritoriji koncentrisali određene snage i pripremali ofanzivu protiv snaga 10. korpusa. Zbog toga je štab divizije, zajedno sa zamenikom komesara Rudijem, zaključio da se pri prelasku preko slovenačko-hrvatske granice ne može računati na podršku i oslanjanje na hrvatske jedinice i da je zbog toga za manevrisanje pogodniji teren južno od pruge Grobelno—Rogaška Slatina, gde će se nakon orijentacije odlučiti da li da nastavi pokret prema severu, ka Halozama ili na jug, prema Kozjem«.

111 Zbornik VI-11-20.

112 Iz Štajerske su Nemci iselili: na rad u Nemačku 14 000, preselili u Nemačku 34 000, u koncentracione logore uputili 6 300, u Hrvatsku i Srbiju 19 000 ljudi, u Ljubljansku pokrajinu se iselilo 11 000 ljudi. U Štajersku su naselili: 2600 stanovnika iz južnog Tirola, 12 000 iz Kočevskog kraja, 8 000 iz Dobruđe i 1 400 Nemaca iz Besarabije i Bukovine. Podaci Muzeja revolucije u Celju.

bu protiv partizana, potkazujući ih ili napadajući. Slovenačko stanovništvo su primorali da obaveštava Nemce o kretanjima partizana.

Takva politika nasilja dovela je do otpora. Aktivisti su ustrajali u svojoj političkoj aktivnosti, a partizanske jedinice su uvek nalazile mogućnost da očuvaju svoju snagu.

U takvim prilikama Kozjansko je u vojno-taktičkom pogledu bilo potpuno nepodesno za duži boravak partizanske jedinice. Po prostoru je bilo premalo, a za manevrisanje preusko. Sa tri strane je opkoljeno sa tri reke. Nije bilo dobrih prelaza prema jugu, istoku i zapadu. Kozjansko je bilo kao nekakva vreća, sa otvorom prema severu. Bohor je, istina, bio veoma šumovit, ali zato nedovoljno prostran. Bio je dobar oslonac za napade prema komunikacijama i industrijskim postrojenjima na jugu, iako se na njemu ne bi moglo dugo održati. Tamo bi se mogla održati samo manja jedinica. Kozjansko je bilo podesno samo za prvi, kraći susret 14. divizije sa Štajerskom.

Prema prvobitnom planu, 14. divizija je imala nameru da se na Štajersku probije kod Klanjca,¹¹³ gde se sa obe strane reke Sutle jedan drugome približavaju šumoviti i oko 500 metara visoki grebeni Zelenjak i Cesarsko brdo. Petog februara divizija se već počela pomerati u tom pravcu, ali je u putu saznala da se na predviđenom odseku nalaze nemačke zasede. Naime, pokraj Sutle, na granici sa Hrvatskom, bio je raspoređen 649. bataljon poljskih strelaca.

Odlični hrvatski obaveštajci su veoma brzo ustanovili da na sektoru kod Klanjca »nije sve u redu«. Divizija je brzo reagovala i zaposela sledeće položaje: Šercerova brigada i štab divizije Ravnice, Tomšičeva Jelenjak, a Bračičeva kuće na cesti između Horvatske i Ravnica.¹¹⁴ Od Sutle

113 O toj nameri Viktor Avbelj Rudi je 6. februara 1944. obavestio Glavni štab Slovenije: (Nameravali prelaz Klanjca—Zelenjak. Zbog zasede na plićacima morali bi gaziti duboku Sutlu, što je sa takvim teretom nemoguće. Zato se prebacujemo preko kod Sedlareva. S one strane ćemo se rasporediti: 2usem—Rudenica—Sopot. Usmerite IV operativnu zonu prema pruzi za Celje. Rudi«. Zbornik VI-11-25.

114 Iz dnevnika Toneta Vidmara Luke: »Nameravali smo preći granicu kod Klanjca—Jelenja« (ispravno Zelenjak, op. aut.), »ali su tamo postavljene jake nemačke zasede. Zbog toga smo se povukli na stare položaje«. Zbornik VI-11-107.

su bili udaljeni samo pet kilometara. Tu su bili polazni položaji za prodor preko granice. Vreme je bilo lepo, vedro.¹¹⁵

Sa kakvim podacima je divizija raspolagala o situaciji na drugoj strani Sutle? Podaci su bili prilično tačni. Viktor Avbelj ih je dostavio Glavnom štabu Slovenije depešom od petog februara: »... Naš pogranični pojas s one druge strane (drže) naoružani Besarabljani i Kočevarci. Granica delimično minirana. Uporišta, karta Rogatec: Pišece, Pesnica, Senovo, Podsreda, Bizejsko (Sveti) Peter, Kozje, Pilštanj, Prevorje, Prelasko, Podčetrtek, Rogaska Slatina), Žetale; dalje ne znamo. Sastav: vermanšaft, graničari i žandari. Jačina: 30 do 300. Rudi.«

»Danas prelazimo granicu. Obaveštenja s one strane granice govore da su Nemci molili ojačanje granice i da vozovi bez prestanka voze iz Celja . . . Rudi.«¹¹⁶ (Taj podatak nije bio tačan, op. aut.).

Sa Kozjanskog su u diviziju došli još neki drugi partizani i aktivisti, čija je dužnost bila da pomognu diviziji pri prelazu preko Sutle. Građu za most su hrvatski seljaci pripremili ranije: nekoliko debelih greda za nosače (Sutla u stvari nije široka) i daske koje su bile popreko zakucane za noseće grede. Za prelazak su Hrvati predlagali odsek kod Sela. Selo je samo kojih sto metara udaljeno od Sutle. Crkvice Sveta Katarina dominira nad selom. Teren nije strm ni na hrvatskoj ni na slovenačkoj strani, već je podesan za lako i brzo razvijanje 14. divizije i njen prelazak preko reke i za borbu. Od tih pozicija do Svete Katarine bilo je svega oko jedan čas hoda. Blag greben, koji se kao talas prostire uporedo sa Sutlom, zaklanja sadašnji brigadni smeštaj od radoznalih pogleda nemačkih obaveštajaca.

Šestog februara 1944. obaveštajci su na važnijim mestima kraj reke ceo dan budno pratili sve pokrete s one strane Sutle. Tako se sasvim približio istorijski trenutak, kada će 14. divizija prodreti u nemački rajh.

¹¹⁵ Odlomak iz Ratnog dnevnika 18. puka poljskih strelaca. Zbornik VI-11-147.

¹¹⁶ Zbornik VI-11-21.

Divizija je u vreme prelaska preko Sutle imala 1 025 boraca. Tokom marša kroz Hrvatsku poginulo je 7, ranjeno 29, a obolelo 34 borca. Oboleli su ostali po bolnicama u Hrvatskoj. Šest boraca je ostavljeno za stražarenje kod municije koju je divizija ostavila u blizini Sutle i za održavanje veze sa hrvatskim jedinicama. Znači, divizija se smanjila za 87 partizana. Kod seljaka u Hrvatskoj ostavljeno je sedam potpuno iscrpljenih tovarnih grla.¹¹⁷

Zaključci

Drugi deo pohoda, od Kalnika do Sutle, neočekivano se odužio. Uzrok je bila ustaška hajka, uperena protiv 32. divizije 10. korpusa (zagrebačkog) NOV i POJ. Time je divizija izgubila nekoliko dragocenih dana.

U drugom delu puta kroz Hrvatsku divizija je prešla 130 kilometara, odnosno ukupno 310 kilometara puta. Na Sutlu je izbila još uvek snažna i borbena raspoložena, samo su odeća i obuća bili prilično propali. Nadali su se da će se nanovo opremiti u bogatoj istočnoj Štajerskoj.

Da li je divizija uspeła da očuva tajnost pohoda? Poznato nam je da su ustaše dva puta registrovale prisutnost velike slovenačke partizanske jedinice. Dva člana divizijskog obaveštajnog centra ustaše su uhvatile. Iz toga se može zaključiti da su znali za prisustvo 14. divizije.¹¹⁸ Iz raspoloživih dokumenata ne može se saznati kako su reagovali na ta saznanja. Kao što znamo, nisu poduzimali akcije posebno uperene protiv 14. divizije. Takođe, ne možemo ustanoviti da li su o tome obavestili Nemce. Kasniji događaji će nam donekle razjasniti ta pitanja.

¹¹⁷ Podaci su sažeto dati prema Klanjšekovom izveštaju, Vojnoistorijski glasnik br. 1 iz 1953. godine.

¹¹⁸ Herman Slamič Urh u članku »Sa Četrnaestom za Štajersku« kaže da su 30. januara ustaše pratili diviziju neko vreme avionom »roda«, i to u vreme njenog popodnevnog kretanja. »Primorje«, list radnog kolektiva SGP Primorje.

3. IZA GRANIČNE ZAVESE

Tokom kretanja kroz gostoljubive hrvatske krajeve 14. divizija nije mogla redovno dobijati izveštaje o situaciji u Sloveniji i u Štajerskoj, budući da je sa Glavnim štabom održavala jedino radio-vezu, koja nije bila dovoljna za obilje obaveštenja i izveštaja.

Vojne prilike u Sloveniji su se u vreme pohoda divizije samo donekle izmenile. Partizani su se u Ljubljanskoj pokrajini i u zapadnoj Sloveniji, posle nemačkih ofanziva, oporavili. U Ljubljanskoj pokrajini 7. korpus je oslobodio skoro celu teritoriju. Nemci su zadržali samo najznačajnija mesta — Kočevje, Novo Mesto i, naravno, Ljubljanu. Radi očuvanja povezanosti između Ljubljane i Kočevja, te Ljubljane i Novog Mesta, zadržali su neka manja mesta (npr. Veliko Lašče), gde su smestili jače posade. Snažni garnizoni Kočevje i Novo Mesto imali su zadatak da za sebe vežu jezgro 7. korpusa, čime su indirektno štitili komunikaciju Ljubljana—Trst. Manji garnizoni između Ljubljane i Kočevja, odnosno Novog Mesta, služili su Nemcima za održavanje kontinuiteta i za olakšavanje snabdevanja uporišta.

^ Cim bi osetili da jenjava pritisak partizana, brzo bi prela-
' žili u napad i pristupali opravci železničke pruge kroz Ljubljansku pokrajinu. Takvim aktiviranjem svojih jedinica neprijatelj je pokušavao nadoknaditi nedostatak jačih snaga.

Zbog takve nemačke taktike, 7. korpus je bio prinuđen da Novo Mesto, a delimično i Kočevje, okuje blokadom da bi sprečio nemačke ispade na slobodnu teritoriju i ometao neprijateljeve pokušaje da železničke pruge ponovo osposobi za saobraćaj. Za izvršenje -tog zadatka raspolagao je samo jedinicama 15. divizije, s obzirom na to da je 14. otišla u Štajersku, dok je 17. dejstvovala u Gorskom kotaru u skladu sa planovima hrvatskog komandovanja. Tako se između Nemaca i 7. korpusa razvila borba oko većih mesta i železničke pruge. Obe strane su nastojale da preuzmu inicijativu.

I u zapadnoj Sloveniji se 9. korpus oporavio od udara-
ca zadobijenih nemačkom zimskom ofanzivoni.

Trideset prva divizija i Gorenjski odred su sa uspehom prodirale u gorenjske doline i napadali neprijateljska uporišta, kolone i komunikacije. Dvadeset devetog januara

1944. godine 30. divizija je otišla preko Soče i Brda i kroz Slovenačku Benečiju prodrla duboko prema Purlaniji. U zapadnoj Sloveniji su partizani bili u napadu, dok su se Nemci nastojali otresti partizanskog pritiska i tu i tamo izvodili manje potere.

Kakva je bila situacija tamo gde su morali nastupiti oslobodilački bataljoni 14. divizije?

U sastavu jedinica IV operativne zone nije se ništa značajnije promenilo. Partizanske jedinice su uspešno i sretno prebrodile nemačke potere. Januara 1944. godine komanda 4. operativne zone, na zahtev Glavnog štaba Slovenije, naredila je svojim jedinicama da nastave intenzivne ofanzivne akcije. »U vezi sa ofanzivom na slobodnu teritoriju u Bosni i Hrvatskoj«, ¹¹⁰ — kaže se u izveštaju štaba 4. operativne zone od 19. januara 1944. Glavnom štabu NOV i PO Slovenije — »i prema vašem naređenju, sve jedinice su stupile u ofanzivu protiv okupatora. Težište naših operacija je na komunikacijama. Pošto je u međuvremenu usledila ofanziva okupatora, tokom celog decembra rila celoj teritoriji naše zone, prvenstveno na sektoru dejstava udarne brigade »Slavko Šlander«, izostale su akcije većeg obima, tako da tek ovih poslednjih dana naše jedinice opet preduzimaju energične ofanzivne udare«. ¹²⁰ Ali, ni u januaru Nemci nisu sedeli skrštenih ruku. Aktivnim dejstvima su nastojali onemogućiti inicijativu partizana.

Slandrova brigada se nalazila na sektoru Gornje Savinjske doline i rudnika. Njene najveće i najuspešnije akcije bile su:

— noću 21. januara 1944. u Orni u Koruškoj napala je žandarmerijsku stanicu sa 15 žandarma i posadu sa 60 nemačkih vojnika i vermana. Partizani su prodrli u oiba uporišta i jedno zapalili. Pred zoru su odbijeni. Tokom borbe pojedini meštani, koji su bili naklonjeni Nemcima, pucali su na partizane, tako da su se vodile i ulične borbe. Poginula su četiri, a ranjena tri borca Šlandrove brigade. Gubici neprijatelja nisu bili poznati. ¹²¹

119 Takozvana šesta nemačka ofanziva protiv jedinica NOV i PO Jugoslavije.

120 Zbornik VI-10-108.

121 Zbornik VI-10-184.

Nakon napada na Čmu, Nemci su progonili brigadu¹²² i 27. januara 1944. pokušali da ju napadnu na Tomanovoj planini. Međutim, Šlandrova brigada ih je preduhitрила — pre Nemaca je zaposela vrhove i pošla u opkoljavanje: »Jurišem na šumu, u kojoj su bile koncentrisane snage neprijatelja, Nemci su bili potpuno razbijeni, bežali su, a brigada ih je progonila sve do Nove Štife. Ukupno je ubijeno ili ranjeno oko 20 Nemaca. Zarobljen je njihov komandant, kapetan, koji je bio teško ranjen. Bio je odlikovan gvozdenim krstom I reda. Zarobljena su još dva Namca.«¹²³ Zaplenjeno je: 2 puške — zbrojovke, 1 oštećeni minobacač sa tri mine, 3 pištolja i nešto vojničke opreme. Poginulo je šest partizana.

Izuzetnu efikasnost u napadima na utvrđena uporišta Šlandrova brigada je pokazala u noći na 2. februar 1944, kada je napala i zauzela utvrđenu žandarnierijsku stanicu Motnik, koju je branilo 28 žandarma. Uporište su morali minirati i porušiti. »Žandari su bili. najzagriženiji hitlerovi banditi, strah i trepet okolnog stanovništva. Pružili su tako žestok otpor da je svaki posebno morao biti ubijen među ruševinama i kamenim blokovima razbijenog uporišta, odatle su čak i napola mrtvi pucali u svakoga ko im se pokušavao približiti.«¹²⁴ Žandari su imali 24 mrtva, a četiri su pobjegli. Šlandrova brigada je došla do obilatog piena. Tri partizana su poginula. Među njima je bio i komandant bataljona Rudi Karat Džek, jedan vodnik i jedan politički delegat, a 13 je bilo ranjenih, među njima i politički komesar brigade Jože Berkopec Mišel i jedan komandir čete.

Posle uspeha na Motniku, Šlandrova brigada se povukla ka Dobrovlju i Menini planini. Nemci su se uputili u poteru za njom i tada je brigada imala prilično teške gubitke. Štab IV operativne zone je 15. februara 1944. izvestio Glavni štab NOV i PO Slovenije da je u toku te hajke od 3. febru-

122 U toj akciji je učestvovala ,i 1. četa 922. bataljona poljskih strelaca.

123 Izveštaj štaba Šlandrove brigade od 29. januara 1944, Zbornik VI-10-184.

124 Izveštaj štaba IV operativne zone od 6. februara 1944. Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, Zbornik VI-11-24.

ara 1944. Šlandrova brigada imala je sledeće gubitke: 19 mrtvih, 48 nestalih, a nestalo je i šest puškomitraljeza i 47 pušaka.¹²⁵

To se događalo upravo u vreme kada je 14. divizija prodrla preko Sutle. Verovatno je za sebe vezala 1. bataljon 19. SS policijskog puka iz Celja, zbog čega je deo te nemačke jedinice 2. februara 1944. stigao u Motnik.¹²⁶

Iz toga se može zaključiti od kakvog je značaja bilo uspešno izvođenje tih napada na uporišta. Gubici koje je Šlandrova brigada pretrpela u hajci bili su zaista teški. Brigada je bila desetkovana, a poznato je da posle takvih pretrpljenih udara jedinice dugo nisu sposobne za značajnije akcije.¹²⁷

Zidanšekova brigada je početkom 1944. godine bila veoma aktivna. Bilo joj je dodeljeno operativno područje na Pohorju, Ptujskom i Dravskom polju, u Mislinjsko-šaleškoj dolini i u Konjicama.¹²⁸ Njene najvažnije akcije su bile:

— sukob sa nemačkom policijom iznad Ribnice na Pohorju, 6. januara 1944; deset dana kasnije, 16. januara, napala je železničku kompoziciju na pruzi Dravograd—Maribor, na stajalištu Janževski Vrh. Prema izveštaju šefa službe bezbednosti za Donju Štajersku bilo je: »Mrtvih 18 oficira, podoficira i železničarskih policajaca itd.«¹²⁹ Zapješnjeno je: devet pušaka, 15 raznih pištolja, 30 uniformi i ostale opreme. Vojnike su skinuli,¹³⁰ istoga dana je uništena fabrika papira u Podvelki;

125 Zbornik VI-11-60.

126 Radio-izveštaj 1. bataljona 14. SS policijskog puka u Celju od 2. februara 1944, oko 4.15 časova, Zbornik VI-11-110.

127 Prema podacima Janka Sekimika Simona, komandanta te brigade, Nemci su iznenada napali partizansku grupu i komoru.

128 Izveštaj štaba IV operativne zone od 19. januara 1944. Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, Zbornik VI-10-108.

129 Izveštaj štaba IV operativne zone od 23. februara 1944. Glavnom štabu Slovenije. Zbornik VI-11-78.

130 O tome napadu je izveštavala stanica Vuhred-Marenberg (Zbornik VI-10-217): »... Mašinovođu i ložača su sa uperenim pištoljima uklonili sa lokomotive i zadržali ih pod stražom. Na isti način su postupili i sa drugim železničarima. Posle su banditi pljačkali i zlostavljali putnike, a većini od 37 uniformisanih ljudi, uglavnom vojnika, oduzeli su uniforme, a delom i obuću. Jednog policajca, jednog graničara i tri vojnika su streljali... «

— u sukobu 2. bataljona sa policijom 26. januara 1944. poginula su tri, a ranjena dva borca brigade;

— dana dvadeset prvog januara iz zasede su uništili tri kamiona na cesti Konjice—Celje;

•— sledećeg dana se Zidanšekova brigada sukobila sa više inemačkih kolona, a isto tako i 23, odnosno 25. januara;

— minerski vod Zidanšekove brigade je 5. februara porušio prugu i izazvao iskliznuće voza na pruzi Slovenska Bistrica—Celje,¹³¹ a već 7. februara na pruzi između Fale i Ruša uništila je vagon iskliznutog voza.¹³²

I sve druge jedinice IV operativne zone bile su na svojim sektorima aktivne: Koroški bataljon je svoj sektor imao na jugoslovenskom i austrijskom delu Koruške, istočno od linije Jezersko—Zelezna Kapla—Žitara Vas. Kamničko^zasavska četa se kretala na kamničko-zasavskom odseku, a kozjanska četa na Kozjanskom.

Veoma efikasni i uspešni su bili vodovi minerske čete. Najuspelije njihove akcije bile su: izkliznuće voza na pruzi Sava—Litija (17. januara 1944);

— iskliznuće teretnog voza (19. januara) na pruzi između Hrastnika i Zidanog Mosta; iskočila su dva vagona za osiguranje ispred lokomotive, obe lokomotive, službeni vagon i vagon sa bačvama benzina;¹³³

— dvadeset prvog januara 1944. na pruzi Celje—Laško, izbacili su iz koloseka voz. Lokomotiva se prevrnula, a osam punih vagona se razbilo. Toga dana iz koloseka su izbačena i dva putnička voza — jedan na pruzi između Litije i Kresnica i drugi između Save i Litije.

Akcije na železničkim prugama su prouzrokovale veliku štetu, s obzirom na to da su se mineri navikli da temeljito uništavaju vagona i lokomotive. A putovanje vojske

131 U izveštaju šefa službe bezbednosti za Donju Štajersku od 18. februara 1944, iskliznuće voza se ovako opisuje: »... 11 vagona je iskočilo sa tračnica. Svi su veoma oštećeni. Vagoni su bili natovareni ugljenom i cinkom. Šteta je prilična ...« Zbornik VI-11-129.

132 Svi podaci o akcijama Zidanšekove brigade uzeti su iz izveštaja štaba IV operativne zone od 23. februara 1944. Glavnom štabu NOV i PO Slovenije, Zbornik VI-11-78.

133 Izveštaj žandarmerijske stanice Hrastnik od 20. januara 1944. komandantu policije javne bezbednosti, Zbornik VI-10-220.

i policije železnicom je svakim danom postajalo sve nesigurnije i opasnije.

U vreme kada se 14. divizija nalazila na maršu kroz Hrvatsku, aktivnost jedinica IV operativne zone bila je relativno velika i efikasna. Osim tih akcija, koje su izvodile partizanske jedinice, treba navesti i sve veću aktivnost u mariborskom i ptujskoim okrugu, gde su prodirale partizanske patrole i gde su i aktivisti napadali nemačke vojnike ili saradnike Nemaca, špijune i izdajnike. Industrijska postrojenja u Mariboru počeli su bombardovati i saveznički bombarderi. Sedmog januara 1944. godine saveznici su napali sa 29 bombardera.¹³⁴

Hitler je tražio nove jedinice za front. Nemci su nastojali ispuniti taj zahtev, pa su koliko god je to bilo moguće smanjili broj okupacijskih jedinica u Sloveniji. Rösenner (Resener) je 15. januara 1944. izdao posebnu naredbu, čija je prva tačka glasila: »Na osnovu firerovog naređenja, moramo još čvršće zbiti naše snage, kako bi sve suvišne oficire i ljude poslali na front«. ¹³⁵ Zbog toga i zbog prilika koje se zbog partizana stalno menjaju i koje zahtevaju trajnije pregrupisanje akcionih snaga, naredio je da se napuste stalni četni garnizoni unutar bataljona, sprovede ekonomisanje stražarske službe, službe zaštite transportnih kolona i da se smanji komora. ¹³⁶ To znači da su neka uporišta napustili, a jedinice osposobili za brzo prebacivanje sa jednog mesta na drugo. Rosener je, takođe, konstatovao da je neophodna »čvrsta Zibijenost« jedinica i »jedininstveno komandovanje svim snagama koje se nalaze u ovom prostoru«. ¹³⁷ Zahtevao je da policija za održavanje javnog reda, bezbednosni organi, vojska, carinska pogranična zaštita i vermanšaft moraju najtešnje saradivati, da sporazumno moraju regulisati patrolnu službu i zasede. Za rukovođenje »takvom organizacijom« odredio je jednog komandanta bataljona 19. SS policijskog puka. ¹³⁸

134 Ratni dnevnik 18. puka poljskih strelaca, Zbornik VI-10-231.

135 Zapovest višeg rukovodstva SS i policije u 32. vojnom okrugu od 15. januara 1944, Zbornik VI-10-2il3.

136 Isto.

137 Zapovest višeg rukovodioca SS i policije u 28. vojnom okrugu od 16. januara 1944, Zbornik VI-10-2il4.

138 Isto.

Zbog nedostatka jedinica, Rösener se zauzimao za jedinstveno komandovanje. Rukovođenje svim okupacionim jedinicama bilo je podeljeno između tri komandanta (policija, vojska, vermanšaft), pa Rösener nije mogao obezbediti potpun nadzor nad svima pri izvođenju akcija protiv partizana. To je bio uzrok trvenja među nemačkim komandantima uvek kada je trebalo obrazovati veću operativnu grupu.

Broj nemačkih jedinica u Štajerskoj i Gorenjskoj u januaru 1944. znatno se smanjio. Značajno je bilo to što su delovi oba policijska puka (14. SS i 19. SS) bili u tom času angažovani i u Ljubljanskoj pokrajini, gde je trebalo održavati garnizone u Novom Mestu i Koeevju. Činjenica da je slovenačko domobranstvo svim raspoloživim snagama potpomagalo nemačke okupacione jedinice u Ljubljani, Ljubljanskoj pokrajini a delimično i u Gorenjskoj, mnogo je pomogla okupatoru. Domobrani su začepljavali breže, pa su uz njihovu pomoć jedno vreme održavali ravnotežu. Međutim, Rösenerova udarna snaga, oba policijska puka, bila je razbacana svuda po Sloveniji, osim toga, partizani su je čvrsto pritegnuli, pa je za Štajersku ostalo vrlo malo jedinica.

Mislimo da su upravo zato Nemci u Štajerskoj i Gorenjskoj imali oko 1 500 ljudi manje, što je u vreme dolaska 14. divizije u Štajersku bilo veoma značajno, budući da Nemci više nisu mogli izvesti neku akciju u kojoj bi imali izrazitu premoć, kao npr., 6. decembra 1944. protiv Pohorskog odreda.

Nemci su po svaku cenu želeli da spreče upade partizana preko štajerske granice. Kako su reagovali prilikom upada iz Dolenjske ili iz Gorenjske, već smo videli. Bojali su se i upada preko Sutle, iz Hrvatske. Steindl je posebno brinuo o sigurnosti na toj granici i brzo bi reagovao uvek kada su hrvatski partizani dolazili preko granice. Plašio se upada većih partizanskih jedinica. U procenama broja partizana uvek je preterivao. Na primer, nakon upada jedinice Zagorskog odreda noću 20. decembra 1943, bez oklevanja i u poverenju obavestio je gaulajtera i državnog poverenika dr Sigfrieda Uiberreithera da je, navodno, »iz Hrvatske

došla banda, koja broji nekoliko hiljada ljudi«. ¹³⁹ U stvari, stigao je tamo jedan bataljon, koji je zajedno sa Kozjanskom četom pripremao i izveo akciju na uporište Sveti Peter pod Svetim Gorama (sada Bistrica kraj Sutle). Možda su upravo takvi promašaji u procenama jačine partizanskih jedinica, koje su upadale preko Sutle, bili uzrok potcenjivanja jačine 14. divizije u vreme njenog dolaska ili smanjenja aktivnosti u pripremanju protivdejtava.

Zaključci

Još u vreme dok je 14. divizija bila na maršu kroz Hrvatsku, komanda IV operativne zone je pokrenula svoje jedinice na intenzivnije akcije. Cela ta aktivnost je bila zamišljena kao pomoć partizana severne Slovenije glavnini NOV i POJ u vreme takozvane šeste ofanzive, ali još uvek nije bila usklađena sa planovima 14. divizije.

Četvrta operativna zona, pa i Nemci, u vreme dolaska 14. divizije u Štajersku bila je oslabljena. Šlanderova brigada je 3. februara pretrpela gubitke, pa je zbog toga njena borbena sposobnost bila umanjena. Zbog nedostatka jedinica na frontovima, Nemci su smanjili svoj vojni kontingent u Štajerskoj; 14. i 19. SS policijski puk su skoro u celini bli angažovani u Gorenjskoj i u Ljubljanskoj pokrajini. Četrnaesta divizija nije mogla očekivati neku izrazitiju pomoć jedinica IV operativne zone, a Nemci nisu bili u stanju da joj suprotstave više od tri hiljade ljudi.

Četrnaesta divizija i IV operativna zona nisu se dogovorili o sadejstvu, niti su njihove akcije bile usklađene po mestu i po vremenu.

¹³⁹ Izveštaj saveznog vođe štajerskog otadžbinskog saveza (Heimabunda) od 20. decembra 1944, Zbornik VI-9-197.